

Ord mærket med^P betyder, at de kan findes i register for personer.

Ord mærket med⁰ betyder, at de kan findes i register for steder – organisationer.

A

Abwehr ⁰	30, 38
Always	37, 149
Alberti	107
Always	37, 149
Amager Fælled	187
Ammundsen Esther	230
Andersen, Alsing	268
Andresen, Erling	257
Anti - Komintern	247
Arbejdsgivernes Hjælpefond	270
Ardenneroffensiv	115
Arnhem	116
Asmussen, Sven	102
Auschwitz ⁰	47, 202
Aussenkommando	134

B

Babi Jar	200
Bang og Olufsen	31
Belzec ⁰	47
Bendtzen ^P fængselsdirektør	
Bennike oberstløjtnant	23, 270, 283, 291
Bergen Belzen ⁰	47, 49, 209
Best ⁰ Werner dr. 9, 50, 73, 86, 254, 267, 274	
Bidstrup, Herluf	282
Blegdamshospitalet	109
Bispebjerg Hospital	143

Blum, Leon ^P	
Bonnet ^P	
BOPA ⁰	30, 35, 69, 70, 74, 121-125, 130 146, 168, 181, 240
BOPAs kogebog ⁰	187
Bovensiepen, Otto	72
Boysen SS sturmbannführer	268
Brandt ^P =Børge Thing	55, 137, 197, 276
Bruun, Carl Johan	30
Brøndby	290
Brøndum, Henning	72, 123
Brøndumbanden	102
Buchenwalde ⁰	47, 206, 215
Buhl statsminister	23, 266, 268, 275, 277
Bukh ^P , Niels	96

C

Carlé, Otto=Thomas	80
Chang=Schacht, Jørgen Ejvind	75
Clausen, Fritz	10
Christian d. X. ende	230
Christensen, Højland	284, 291
Clearingmord ⁰	68, 70, 72, 73, 81, 215
Clemmensen, Carl Henrik	123
Churchill ^P	165, 258
Churchillklubben	32
Civil Ulydighed	93
Crone, Erik	280

D

Dachau ⁰	47, 163, 208
Dagmarhus	182
Dahl, Børge= Teddy	136, 160, 172, 175
Danmarks Frihedsråd ⁰	74, 128, 154, 253 270,

Stikordsregister

Danmarks Kommunistiske Parti; (DKP)	266, 271	Feltmadras	254
Danske Brigade ⁰		Fliegerhorst Grove	37
Danzig	224	Flodin, Per=Petter	131, 168
Darmer, Holger=Gert	153	Fog, Mogens	207
De hvide busser	122	Folkenes Forbund ⁰	
De Frie Danske	32	Folke Bernadotte	215
De røde Enker	216	Folkekøkken	114
Den Danske Brigade ⁰	89, 146, 194, 270	Folkestrejker	8, 13, 70, 73, 74, 81
Den Franske Skole	154	Franco ^P	
Den lille Generalstab	265, 270, 272, 276, 283	Frank, Anne	209
Den Parlamentariske Kommission	256	Fraternisering ⁰	
Den Røde Hær	90	Frie Danske ⁰	
Den Spanske Borgerkrig	219	Frikorps Danmark ^o	17, 71, 140, 245
Den skæve Våbenfordeling	89, 146, 194 266, 275	Frit Danmarks Radio	164, 186
Den spanske Syge	110	Frøslev ⁰	65, 77, 128, 165, 181, 208
Dewing	193	Fædrelandet ⁰	
Difteri	110	G	
DNSAP	9	Galster	267
Dresden	223	General Steuben	227
Duckwitz ^P	50, 268, 274	Gestapo ⁰	39, 59, 65, 77, 110, 117, 119 167, 216, 275, 283
Dyrssen dr. Major	268	Globus	122
Dysenteri	213	Grove	128
E		Grundtvigsplanen	270
Einsatzgruppen ⁰	47, 71, 200, 220	Gullaschbaron	104
Eisenhower general	193	Gulagg ⁰	48
Emanuel, Poul	285, 290	Guinness Rekordbog	191
Esbjerg	16	Goya	227
Ewé, Ole=Ib	137	Guernica	219
F		Gustloff Wilhelm	226
Falck – Zonen	58	Goebbels ^P	116, 229
Flammen	35	Gørtz ^P , Ebbe general	15, 23, 191 265, 267, 272, 290

Stikordsregister

H		Horwitz, Hugo=Uffe	128, 138, 139, 197, 277
Hammer	30, 34	Houlberg værnemager	187
Hanneken ^P von	192	Houmann ^P , Børge	245
Hansen, Bjarne=Louis	163, 170	Hveger, Ragnhild	95
Hansen, Duus	31	Hvidsten gruppen	81
Hansen, Ejvind=Jens	161	Hækkerup, Hans	299
Hansen, Leif=Torben	161	Hæstrup dr. Historiker	266
Hansen ^P , H.C.	268, 278	I	
Hansen ^P , Hans Hedtoft	8, 51, 262, 274, 275	I.G. Farbenindustrie	204, 221
Hansen, Ib Birkedal	72, 123	Ib=Ewe', Ole	137
Hansen Nedermark	72, 123	Information	266
Hansen, Poul	293	J	
Hansson, P.A.	273	Jacobsen ^P , Frode	274
Haslund, Emil ^P		Jacobsen ^P , Thune	27, 28, 254
Heinckel	186, 187	Jantelov	243
Hellig Kors Kirke	263	Jarris, J.	287
Helsingør	277	Jens=Hansen, Ejvind	161
Henningsen, Poul	102	Jensen, Kaj	152
Henriques	50	Jensen, Martin Evald	70
Hestetyven=stikker	130	Jersild, Torben	297
Heydrich	47	Jerusalem	66
Hiccup	35	Jespersen, Jørgen kaldet KK	147
Hilfs Polizei	119	Jespersen, Knud	294
Himmelfartskommando	119	Johannesen, Borch	34
Himmler ^P Reichsführer	215, 232	Johansen, Jens Holger	293
Hipo ⁰	70, 71, 72, 119, 120, 121 122, 149, 155, 165, 166, 168	Johansen, Else=modstandsbevægelsens repræsentant	178
Hitler ^P		Jørgensen, Svend=Terkel	151
Hjalf, Viggo	265, 275, 283, 289	K	
Hoffmann, Karl Heintz	50, 274, 278	Kaltenbrunner	72
Holger Danske ⁰	32, 69, 128, 146, 194, 279	Kam, Søren	123, 254
Honoré, Pierre=Mads	212	Kannstein SS Brigadenführer	268
Horserøddlejren ⁰	27, 28, 71, 122		

Stikordsregister

Kaniner	15, 29, 32	Lidice	47, 69, 222
Kapo	211	Likvidering	131
Karup	37	Lindemann general	232
Kiel	37	Lippmann ^P , Ole	273, 275, 282, 289
Kjeldbæk, Esben	276	Luftwaffe	14, 67
KK=Jespersen, Jørgen	147	Louis=Hansen, Bjarne	163, 170
Knutsen Generaldirektør	268	Luftwaffe 14, 67	
Koch, H. H.	216	Luxemburg ^P , Rosa	
Kolera	110	Lübeck	217
Kom-intern ⁰		M	
Kommissærordre	71, 201, 262	Mads=Honoré, Pierre	212
KOPA ⁰	22, 32	Madsen ^P , Carl	256
Koordinerede aktioner	128	Majdanek ⁰	47
Korotkov general	193	Marinevægter	122
Korsør Glasfabrik	129	Mathiesen, Leo	102
Krisehjælp	234	Marskal Tito	137
Krigsretstilstand	68	Mayr Oberleutnant	268
Kröger SS Oberführer	268	Memel ⁰	
KZ-syndrom ⁰		Meningitis	110
Kulmdorf ⁰	47	Michaelsen, Kurt=Mik	132, 139
Kønigberg	224	Mokka	69
L		Montgomery	195
Land og Folk ⁰	266, 283	Mortensen, Gylling	191
Langebro	228	Mortensen, Per=Tom	136
Larsen Aksel ^P		Munch P. udenrigsminister	267
Larsen ^P , Ejgil	27, 121	Munck, Ebbe	29, 36, 276
Larsen ^P , Gunnar	38, 202, 254, 256	Munk ^P , Kaj	68
Lauritzen, Søren Egholm=Lille Svend	91	Murmansk	234
	131, 135, 136, 244	Musetyfus	110
Liebknecht ^P , Karl		Mussolini ^P	15
Lebenborn	222	Mühlberg ⁰	215
Lebensraum	220, 262	Müller dr. Major	268
Leningrad	271	Møller ^P A.P.	257, 260, 276

Stikordsregister

Møller ^P , Christmas	10, 32, 197, 287	Polio=Børnelammelse	110
N		Prinserne	32, 36
Natjager	147	R	
Nedermark Hansen	123	Ravensbrück ⁰	215
Neungamme ⁰	47, 80, 208, 215	Rechnitser admiral	267
Neutrofon	37	Riedel og Lindegård	128, 272
Niels=Schmidt, Kaj	134	Roosevelt	165
Niels Ebbesensmærker	271	Rote Fahne ⁰	
Nielsen, Anton	285, 292	Rote Hilfe ⁰ =Røde Hjæp	
Nielsen Bothilsen	72, 102, 123	Rote Kapelle ⁰	
Nielsen, Martin	285, 296	Rottbøl, Chr. Mich.	30, 34
Nielsen ^P , Tage Vorsåe = Amerikaneren		Royal Air Force	27, 39, 119, 154, 275
Nielsen ^P , Aage	79	Rukan	115
Nissen, Volmer	257	Ryvangen=Mindelunden	77, 191, 192
Nivå	279	Røde Kors	199, 212, 215
Nørgård, Erik	266	Rørdam, Ebbe	152
Nålestiksstrategi	128	S	
O		S.A. ⁰	
Oranienburg ⁰	48	Sachsenhausen ⁰	216
Oreadour sur Glane	69	SAFARI	23, 267
Organisation Todt	122	Scavenius ^P	23, 273
Ovomaltine	127	Schacht, Jørgen Ejvind=Chang	75
Outze, Børge	280	Schalburgkorps ⁰	12, 71, 72, 122, 165
P		Schalburgtage ⁰	68, 71, 72, 73, 102
Pancke ^P SS obergruppenführer	268		116, 122, 126
Pearl Harbour	15	Schippers ^P , Sven=Aksel	137, 278
Peder Skram	24	Schiødtz, Aksel	100
Pedersen, Kjeld=Blik	133, 161	Schjødt-Erichsen	265, 275, 276
Pedersen, Jesper Juul=Finn	213	Schmidt, Kaj=Niels	76 134, 147
Pedersen, Poul = Palle	154, 171	Schwerdt, Otto = Peter gruppen	72, 123
Peter gruppen	123	Schwerin	217
Plettyfus	109	SS-Schutzstaffel ⁰	122, 183, 212, 218

Stikordsregister

Seruminstituttet	112	Thing ^P , Børge=Brandt	55, 136, 137
Shellhuset ⁰	51, 154, 183, 273		197, 274, 278
Skorzeny Otto	72	Thing, Dora	55
Skou, Knud	280	Tivoli	74, 103, 122
SOE ⁰	29, 32, 270, 275	Tito, Marskal	138
Soibor ⁰	47	Todessperre	211
Sommerkorpset ⁰	72, 122, 142	Toldstrup	281
Sortbørshaj	128	Tom=Mortensen, Per	136
Spærretid	19, 68, 80	Torben=Hansen, Leif	161
Staffe, Christian	23	Torotor	37, 147, 165
Stalin	22, 165, 258	Transit	273
Stalingrad	12	Treblinka	47
Standard Electric	276	Trommer ^P , Aage	11, 253
Standret	16, 19	Tuberkulose	110
Stauffenberg von	115	U	
Stauning ^P	23	Udgangsforbud	16, 68
Stig Lommer	99	Uffe =Horwitz, Hugo	128, 138, 139, 197, 279
Storgård, Kaj=Leo	136, 139	Undtagelsestilstand	68
Stutthoff ⁰	47, 208, 296	V	
Svenningsen	84, 86, 268	V-1 – V-2	31, 115, 147
Sustmann Mendt	69	Vaccination	110
Swingpjatte	102	Vagtværn	127
Syfilis	104	Varedirektorat	103, 216
Söhnlein gruppen	72, 123	Vedel admiral	23, 91
Søpolitiet	57	Vitaminol	113
Sørensen, Erling=Frank	271	W	
T		Waffenschein	171
Tankstelle	131, 136, 138, 146, 290	Wansee	47
Teheran	258	Warszawa	90
Teddy=Dahl, Børge	136, 160, 172, 175	Z	
Terkel=Jørgensen, Svend	151	Zyklon	202, 221
Terrorsprængning	126, 134		
Theresienstadt	47, 208, 215, 272		

Personer

B

Bendtzen, fængselsdirektør: Medansvarlig for overgivelsen af de danske fanger i Horserødlejren til tyskerne. Anklaget for landsforræderisk virksomhed. Direktøren var yderst upopulær blandt fangerne, hvilket fremgår af Hans Kirk og Carl Madsens breve til ham. Brevene foreligger i bogform.

Best, Werner (1903–89): Medlem af SS, berygtet for sin nådesløse terror i Frankrig og Polen før han som rigsbefuldmægtiget kom til Danmark i 1942. Blev idømt dødsstraf i Danmark som ansvarlig for terrorhandlingerne. Dommen ændredes til 5 års fængsel. Højesteret ændrede dommen til 12 års fængsel efter folkelige protester; benådet af kongen efter to års afsoning løsladt og udvist i 1951. Uden resultat har man uden at overanstrenges sig efterforsket Bests rolle i krigsforbrydelser mod polakker og franskmænd.

På ny tiltalt i Forbundsrepublikken i 1979 for mord på 11.000 polske intellektuelle; men man lod sagen falde i 1982. Ud gav i 1981: Den tyske politik i Danmark, hvor han fremstår som den uskyldige, der forsøgte af al kraft, men uden påviseligt held, at skåne danskerne mod de fæle nazister.

Blum, Léon (1872–1950): fransk politiker. Dannede folkefrontsregering 1936–37, men frarådede indblanding i Den spanske Borgerkrig: Atter ministerpræsident 1938. Som modstander af Pétain fængslet 1940; 1943–45 i tyske koncentrationslejre.

Søgte efter en kort regeringsperiode omkring nytår 1947 i november samme år forgæves at danne regering af midterpartierne.

Bonnet, Georges (1889–1973): fransk politiker. 1924–40; udenrigsminister 1938–39, medlem af Vichyregeringens nationalråd. 1956–68 deputeret. Vichyregeringen svarede til den danske samarbejdsregering, dvs. dens medlemmer samarbejdede med tyskerne.

Bonnet var børsspekulant og ville have tabt millioner af francs, hvis ikke Münchenforliget blev bragt i stand, derfor gav han englænderne falske informationer og solgte dermed Tjekkoslavakiet. Under krigen blev han vurderet som nazistisk håndlanger, derfor frygtede han for sit liv og flygter til Schweiz her opholdt han sig fra 1944–49, hvorefter han vendte tilbage til fransk politik.

Brandt, Børge se Thing, Børge

Bukh, Niels (1880 – 1950): Dansk gymnastikpædagog; forstander for Ollerup Gymnastikhøjskole 1920. Udarbejdede på grundlag af den Ling'ske gymnastik sit eget system, den primitive gymnastik, som han viste verden over med sine gymnastikhold.

Beskyldt for nazistiske sympatier.

Personer

C

Churchill, Sir Winston (1874 – 1965): Britisk statsmand; søn af Lord Randolph Churchill. Deltog som ung officer og krigskorrespondent i krigene på Cuba, i Indien, Sudan og Sydafrika. Drev som marineminister 1911-15 flåden frem til kampklarhed 1914 og bekæmpede tysk fremtrængen til søs og i kolonierne, men forivrede sig i to flådefremstød (Antwerpen og Dardanellerne) og gik af for som aktiv officer at kæmpe på Vestfronten. 1918-21 krigsminister; medvirkede til en mislykket intervention mod det bolsjevikiske styre i Rusland. Kritiserede skarpt Chamberlains politik over for Hitler, især efter München-overenskomsten af 1938. Blev ved krigsudbruddet 1939 marineminister og medlem af krigskabinetet, maj 1940 premierminister for en national samlingsregering. Han kunne kun love ”blod, sved og tårer”, men blev samlingsmærke for nationens sejrsvilje; udsendte sammen med Roosevelt Atlanterhavs-erklæringen i 1941 og Washington-erklæringen af 1942. Stod 1945 som britisk sejrherre; men også efter denne krig faldt han ved fredsvalg 1945.

D

Duckwitz, Georg (1904–73): Her får du to versioner:

1. Den af vort offentlige system godkendte: Uden brug af kugleramme kan du konstatere, at det danske systems håndgangne samarbejdsfolk bekvemt hvidvaskes. Something for something – nothing for nothing. Jeg vasker dig – du vasker mig. Meget „mod sin vilje“ beordres Duckwitz til at arbejde i det tyske gesandtskab som skibsfartskyndig. Glad og fro påstår man, uden dokumentation, at han modarbejdede de nazistiske voldsovergreb, bl.a. ved forhandlinger med Per Albin Hansson, H. C. Hansen og Hans Hedtoft, og at han havde stor andel i, at de tyske planer blev røbet, og at de fleste danske jøder dermed undslap til Sverige. Han blev efter krigen diskret dekoreret af Frederik 9. for sin indsats og levede i de første efterkrigsår fortsat i København, 1950–53 som leder af erhvervsafdelingen ved den tyske ambassade.

2. Den sandsynligste: Duckwitz meldte sig ind i det tyske naziparti i 1932. De oplysninger, han fik af Hedtoft, har han givetvis bragt videre til dr. Werner Best og Co. Gestapochef Hoffmanns udsagn mere end antyder dette, og ruinerne fra de engelske luftbomberementen af div. danske Gestapohovedkvarterer bidrager. Den svenske statsminister tillod transit gennem Sverige ved overfaldet på Norge og ved overfaldet på Sovjet. Var han antifascist? Man byttede informationer. Hvilke informationer fik Duckwitz af Hans Hedtoft? Hvor havnede de? Sandsynligheden taler for, at nazisten Duckwitz som den tro embedsmand har ladet oplysningerne gå videre, hvorfra skulle Hoffmann ellers have dem fra? Jeg vil på baggrund af et langt livs erfaringer med nazistiske krigsforbryderes evne til at fremstå som uskyldshvide engle sætte et endog meget stort spørgsmål ved version 1.

Personer

Som invalidepensionist med lommepengenes begrænsede muligheder for at efterforske, kan jeg kun henvise til politiets bedrageriafdeling eller til, at en ny generation af historieforskere kan tillades at gå i de stadig lukkede arkiver. I den skamløse hvidvaskning af forbryderne mangler kun et udsagn om, at disse ligefrem beskyttede og hjalp de jødiske flygtninge på deres flugt til Sverige.

F

Franco, Francisco (1892 – 1975): Spansk general, som udmærkede sig i Marokko mod rifkabylerne. Udnævntes til generalstabschef 1935 af den konservative regering, men forvist 1936 af folkefrontsregeringen som kommandant til De canariske Øer. Var stifter af det nationalistiske officersoprør, der udbrød i Marokko 17. juli 1936, blev oktober samme år som generalissimus borgerkrigens leder, støttet på Aksemagterne, og 1937 chef for den foreløbige regering i Burgos. Efter sin sejr i borgerkrigen 1. april 1939 Spaniens magthaver og leder af Spaniens eneste tilladte parti, Falangen. Neutral under Anden Verdenskrig.

G

Goebbels, Joseph (1897–1945): tysk politiker. Medlem af det nazistiske parti 1922, gau-leiter i Berlin 1926, rigspropagandaleder 1928, rigsminister for folkeoplysning og propaganda 1933. Redaktør af *Völkische Freiheit* 1922–27, dernæst af *Angriff* og sidst af *Das Reich*. Foranledigede fra 1933 og organiserede fra 1938 de tyske jødeforfølgelser. Chef for totalmobiliseringen 1943. Begik selvmord i Hitlers bunker sammen med sin kone efter at have dræbt deres 6 børn.

Gørtz, Ebbe (1886–1976): Dansk officer. Generalmajor og chef for Generalstaben 1937, generalløjtnant og chef for Generalkommandoen 1941, direktør for Krigsministeriet 1945–46, chef for hæren 1950–51. Gørtz må karakteriseres som politikernes tro og lydige embedsmand. Personligt vurderet oversteg han grænserne for, hvad man skal lade sig byde, bedst kendt er han for sine afskedsceremonier med Frikorpset, resten fortaber sig i gulvtæppernes tasmørke.

H

Hanneken, Hermann von (1890–1981): Tysk infanterigeneral. Oktober 1942 – februar 1945 øverstkommanderende for de tyske tropper i Danmark; indførte skærpet militærkurs og gennemtvang 29. august 1943 tysk overtagelse af den udøvende magt. 1948 idømt 8 års fængsel ved Københavns Byret, 1949 frikendt af Østre Landsret og udvist.

Hansen, H.C. 1906 – 60: Socialdemokratisk folketingsmand fra 1939. Partisekretær. Under besættelsen et meget aktivt forbindelsesled mellem politikerne og modstandsbevægelsen.

Personer

1945 finansminister, udenrigsminister 1953 – 55. Stats og udenrigsminister 1955 – 58, derefter statsminister til sin død. Kommentar: Ovenstående er myte og må tages med en ret stor pose salt. Karakteristisk for H.C. Hansens politiske aktiviteter er hans fortielse efter krigen af militære aftaler med USA og fortielse af flyulykker på Grønland, hvor lasten var brintbomber. Affæren blev kun opklaret med største besvær. Hvor mange andre skandaler, der endnu ligger gemt under hans gulvtæpper, er stadig uopklaret?

Hansen, Hans Hedtoft: Direktør for bryggeriet Stjernen 1941–45. Leder af socialdemokratiets anti-kommunistiske organisation, da tyskerne forlangte ham fjernet fra partiorganisationen. Arbejds- og socialminister 1945, statsminister 1947–50 og 1953–55. Udvekslingen af informationer med dr. Bests betroede medarbejder Duckwitz er belyst af Sturm bannführer og chef for Gestapo Karl Heinz Hoffmann er belastende indicier, som må afvente uvildige personers ransagning i lukkede arkiver.

Haslund, Emil: Min læresvend. Idømmes tre måneders fængsel i 1942. Holder jul i Slagelse arrest i 1942. Stifter senere BOPAs våbenværksted og udvikler BOPA-gunnen en efterligning af den engelske maskinpistol Sten Gun.

Himmler, Heinrich (1900–45): Deltog i Hitlers mislykkede München-kup 1923; leder af SS 1929, i realiteten chef for hele Tysklands politiske politi fra 1934; fik hovedansvar for det nazistiske partis terror, ligesom koncentrationslejrene stod under hans ledelse. Oprettede under krigen særlige SS-hærenheder. Indenrigsminister 1943 og 1944 øverstbefalende for hjemmehæren. Begik selvmord umiddelbart efter anholdelse ved den tyske kapitulation i maj 1945.

Hitler, Adolf (1889–1945): Født i Braunau, Østrig, gjorde 1914–18 tjeneste på vestfronten som frivillig. Deltog 1920 i grundlæggelsen af National-Sozialistische Deutsche Arbeiter-Partei (NSDAP). Anklagedes efter et mislykket kupforsøg i München 1923 for højforræderi og idømtes 1924 fem års fæstningsarrest, men blev løsladt efter et halvt år. Han var anbragt under så behagelige forhold, at han kunne diktere Mein Kampf til sin medfange Rudolf Hess, Mein Kampf, som blev en bibel for nazisterne, som formand Maos Den Lille Røde senere blev for nogle kommunister. 20. juli 1944 rettede den tyske modstandsbevægelse et mislykket attentat mod Hitler. Da de russiske tropper stod i selve Berlin, begik Hitler selvmord i sit hovedkvarter 30. april 1945.

Houmann, Børge K. (1902 – 94): Dansk forfatter og politiker. Forretningsfører for Arbejderbladet 1935 – 41; medstifter og medlem af Danmarks Frihedsråd 1943; chefredaktør for Land og Folk 1945 – 55; senere indehaver af forlaget Sirius. Medlem af Folketinget 1945 – 46. Æresdoktor ved Københavns Universitet 1973, tildelt Nexø-fondens pris 1969 og 1988, Georg Brandesprisen 1975 samt Gelsted-Kirk-Scherfig-prisen 1980.

Personer

J

Jacobsen, Eigil Thune (1880 – 1949): Dansk tjenestemand, cand. jur. Chef for Statspolitiet 1933, rigspolitichef 1938, justitsminister 1941-43. Blev for sin embedsførelse i sidstnævnte stilling stærkt angrebet af modstandsbevægelsen, der bl.a. gjorde ham ansvarlig for, at de i Horserødlejren internerede fanger ikke blev sluppet fri som lovet og som aftalt. Betaler stikkere og sender danske politifolk til Sverige for at trevle modstandsbevægelsen op. Flygter til Sverige og søger asyl af frygt for at blive likvideret, blev mærkværdigvis ikke anklaget for landsforræderi efter krigen – blev aldrig stillet for en domstol.-

Jakobsen, Frode (f. 1906): Dansk politiker; cand. mag. Fremtrædende modstandsleder under besættelsen 1940 – 45. Stiftede den illegale organisation Ringen 1941; medstifter af Danmarks Frihedsråd og medlem 1943 – 45. Minister uden portefølje 1945.

L

Larsen, Aksel (1897–1972), dansk politiker; oprindelig støberiarbejder, blev medlem af Socialdemokratiet 1919, af Danmarks Kommunistiske Parti 1920–58, og dets formand 1932–58. Organiserede i samarbejde med Christmas Møller og andre modstandsbevægelsen efter 1940. Blev på trods af sin immunitet som folketingsmand arresteret november 1942 af dansk politi, udleveret til tysk politi og 29. august 1943 sendt til koncentrationslejrene Sachsenhausen og Neuengamme. Minister uden portefølje i regeringen Buhl maj – november 1945. Aksel Larsen valgtes til Folketinget i 1932; ekskluderet af Danmarks Kommunistiske Parti 1958, medstifter af og formand for Socialistisk Folkeparti 1959. Statsrevisor 1967.

Larsen, Ejgil: Stifter og leder af organisationen KOPA – BOPA til omkr. 1944; forfatter til BOPAs kagebog. En håndbog i fremstilling af ødelæggelsesmidler og katalog for modstandskamp. Klarer efter sin flugt fra Horserødlejren at holde sig på fri fod resten af krigen, på trods af, at han var stærkt eftersøgt af både dansk og tysk politi. De største dusører, formuer, svarende til en smeds løn i seks år, blev udsat på ham.

Larsen, Gunnar (1902 – 73): Dansk industrileder; var direktør i F. L. Smidth & Co. 1935 – 40. Minister for offentlige arbejder 1940 – 43; dømt for værnemageri, frifundet ved landsretten 1947, ved Højesteret 1948. Drev virksomheder i Baltikum, der ved hjælp af slavearbejdere fra kz-lejre producerede direkte for den tyske krigsmagt. Hans tidligere firma F.L. Smidth forlangte erstatning ved årtusindeskiftet. Emigrerede.

Liebnecht Karl (1871–1919): pacifist, rigsdagsmand 1912; stemte 1914 som den eneste socialdemokrat mod krigsbevillingerne. 1916 idømt 4 års tugthus for pacifistisk og revolutionær agitation; benådet 1918. Stifter nyt socialdemokrati, venstrefløj, men bryder

Personer

senere også med dette, leder Spartakist-bevægelsen og dens oprør sammen med Rosa Luxemburg: stifter Kommunistpartiet, blev myrdet af tysk emigrant, spion og gestapoagent Horst von Pflugk-Hartung, der senere havde tætte forbindelser til ledende socialdemokrater i den danske regering.

Lippmann, Ole (f. 1916–2003): Dansk direktør; modstandsleder. Under Anden Verdenskrig major i The Buffs. Januar 1945 chef for de faldskærmsfolk, der opererede i Danmark; i februar samme år. De Allieredes repræsentant i Danmarks Frihedsråd.

Luxemburg, Rosa (1870–1919): polsk-tysk kommunistisk agitator og forsker. Tilsluttede sig omkring 1900 det tyske socialdemokratiske partis venstrefløj. Uenig med Lenin om bl.a. kommunistpartiets organisation og rolle samt det nationale spørgsmål. Var fængslet 1915–18 for sin pacifistiske og revolutionære agitation. Sammen med Karl Liebknecht i spidsen for Spartakisterne 1918; myrdet af officerer fra gardens kavaleridivision.

M

Madsen, Carl (1903 – 78): Dansk advokat; landsretssagfører 1935. Blev som kommunist interneret 1941 og sad i Vestre Fængsel og Horserødlejren til 29. august 1943. Deltog i illegalt arbejde 1943 – 45 og var medlem af Frihedsrådets straffelovs- og arrestationsudvalg. Var konstitueret ekstraordinær statsadvokat 1945 – 48. Ekskluderet af Danmarks kommunistiske Parti 1975.

Munk, Kaj (1898 – 1944): Dansk dramatiker, præst. Cand. theol. 1924 og præst i Vedersø fra 1924 til sin død. Munks tidlige arbejder blev mødt med hård kritik; først i 1930'erne vandt han anerkendelse som dramatiker. Han var inspireret af Shakespeare, Schiller og Oehlenschläger og ville skabe „det store drama” i dansk teater. Han fik en eksemplær succes. Munk var herodyrker; men under Danmarks besættelse 1940 – 45 modarbejdede han besættelsesmagten så åbent i skrift og tale, at han blev myrdet af tyskerne. Hovedværker i Munks omfattende dramatiske produktion er hans debutdrama: En idealist (1923; opført 1928), der skildrer magtmennesket kong Herodes; hans gennembrudsdrama Ordet (1925; opført 1932; filmatiseret af Carl Dreyer 1954) udspilles i et vestjysk miljø præget af modsætningen mellem grundtvigianisme og Indre Mission og skildrer menneskets tro på miraklet; Han sidder ved smeltediglen (1938) behandler jødeforfølgelserne i det nazistiske Tyskland; Niels Ebbesen (1942) giver under historisk dække et billede af Danmark under besættelsestiden.

Mussolini, Benito (1883–1945): italiensk statsmand og grundlægger af fascismen; folkeskolelærer. Som ung redaktør af det marxistiske blad Avanti i Milano. Virkede for Italiens deltagelse i 1. Verdenskrig på allieret side og ekskluderedes af socialistpartiet; blev såret som krigsfrivillig. Dannede 1919 det første halvsocialistiske, fascistiske kampfor-

Personer

bund, hvis talerør blev den 1914 oprettede avis *Il Popolo d'Italia*; 1922 regeringschef og udøvede snart under titlen *Il Duce* diktatorisk magt. Sluttede 1929 Lateranforliget med paven. Stræbte efter at genoprette det romerske kejserrige. Overfaldt med bomber, gift og giftgas Abessinien 1935–36 og støttede Franco i Spanske Borgerkrig 1936–39. Tilsluttede 1936 Italien Berlin–Rom-aksen, udvidet med Japan 1940, og førte 10. juni 1940 efter tyske sejre i N- og V-Europa Italien ind i krigen på tysk side. Styrtes 25. juli 1943 af Det Fascistiske Storråd under Grandi og interneredes, men blev befriet af SS-tropper (Skorzeny). 12. september 1943. Ledede derpå med tysk hjælp en fascistisk republik i N-Italien, indtil han af italienske modstandsfolk blev fanget, skudt eller hængt sammen med sin elskerinde. „Medmenneskelighed“ illustreredes ved, at de to personers lig blev udstillet offentligt i byen, hængende i fødderne.

Møller, A P (1876 – 1965): Dansk skibsreder. Var 1904 medstifter af Dampskibsselskabet Svendborg; stifter af Dampskibsselskabet af 1912, der under det fælles firmanavn A. P. Møller er grundlag for det største rederi i Danmark og et af de største i verden. Koncernen omfatter tillige industri- og handelsselskaber m.m. i Danmark og udlandet. Fra flere sider har man mistænkeliggjort A. P. Møllers nationale habitus i forbindelse med tale i Studenterforeningen og hans aktionærstatus i Riffelsyndikatet, Danmarks største leverandør af våben til nazisterne. Uden al tvivl har han været en særdeles dygtig forretningsmand. Om hans tale kun, at jeg savner helt og aldeles den samme kritik af Staunings taler der og i Odense. Med hensyn til Riffelsyndikatet kun, kunne han gøre andet? Al den stund firmaets ledelse var tidligere frivillige officerer, der havde slagtet arbejdere i Baltikum? Kunne denne ledelse være andet end syltet ind i de mest krigsgale, revanchistiske kredse i Tyskland? Hvilke forbindelser havde denne ledelse til Det Sorte Rigsværn, grundlaget for SS? A. P. Møllers rolle i de firmaer, han havde fuld kontrol over, har en ganske anden national profil end Syndikatets. Man har kritiseret danske reddere for efter 9. april 1940, at have forhindret skibe i at sejle for de allierede. En krigssejler fortalte mig, at sandheden var, at Mærsk skibene pga. af kvalitet var udset til, når de senere var blevet bevæbnet, at kunne deltage aktivt i forsvaret af konvojerne.

Møller, John Christmas (1894 – 1948): Dansk politiker; 10. april 1940 medlem af ministeriet Stauning, i juli handelsminister, men som modstander af Scavenius og tilpasningspolitikken tvunget bort oktober 1940 og forlod Folketinget januar 1941. Organiserede modstandsbevægelse i samarbejde med Aksel Larsen og modtog opfordring til at blive De frie Danskes leder i London. Holdt 14. maj 1942 sin første tale i BBCs danske udsendelse; krævede 6. september samme år aktiv handling i Danmark. Som udenrigsminister maj – november 1945 i befrielsesregeringen udtalte han, at vi alle er under anklage, samt at grænsen ligger fast. Hans modstand mod grænserevision bragte ham i modsætning til Det konservative Folkeparti, og april 1947 nedlagde han posten som formand for rigsdagsgruppen.

Personer

N

Nielsen, Aage (1919 – 1943) (Jord og betonarbejder). Deltog som 18 årig i den spanske borgerkrig. Arresteret som kommunist af dansk politi i oktober 1942, men løslades fra Horserød april 1943, gik herefter ind i sabotagen, hvor hans to ældre brødre Harald og Kaj allerede var aktive. Bliver stukket og dør efter svære mishandlinger 22.09.43.

Nielsen, Tage Vorsåe: Kaldet amerikaneren, medlem af BOPA. Særdeles aktiv modstandsmand. Angives af stikkere og arresteres sammen med ledende BOPAFolk på Akselborg Bodega. Efter kortere ophold i Frøslevlejren sendes han til kz-lejren Neuengamme, hvor han døde.

P

Pancke, Günther (f. 1899): Tysk SS-fører og politiofficer. Deltog i Første Verdenskrig og opholdt sig derefter syv år i Argentina som landmand. Efter hjemkomsten til Tyskland medlem af NSDAP og SS, hvor han avancerede til SS-Obergruppenführer; 1940 – 43 SS- og politifører i Braunschweig, i Danmark 1943 – 45, hvor hans officielle titel Höherer SS- und Polizeiführer Dänemark gav ham tilnavnet «den højere Pancke.» Som politichef tildelt Pancke hovedansvaret for gennemførelsen af den tyske modterror i Danmark. Efter kapitulationen 1945 undslap han til Tyskland, hvor han arresteredes 1946 og overførtes til Danmark. Her blev han anklaget som krigsforbryder og idømtes i 1950 20 års fængsel; 1953 benådet og udvist af Danmark.

S

Scavenius, Erik (1877– 1962): Dansk politiker; Udenrigsminister 1909 –10 og 1913 –20, hvor han under Første Verdenskrig skarpt håndhævede dansk neutralitet. Medlem af Landstinget for Radikale Venstre 1918-20 og 1925-27; formand for partiet 1922 – 24; derpå gesandt i Stockholm 1924 – 32. Vakte som udenrigsminister 8. juli 1940 – 9. november 1942 ved sin villighed til under Danmarks besættelse at imødekomme de tyske krav, kulminerende med underskrivelsen af Antikominternpagten 1941, stor modvilje og harme i befolkningen. Stats- og udenrigsminister efter tysk ønske 9. november

1942. Fordømte som regeringschef modstandsbevægelsens virksomhed. Blev med de øvrige samarbejdspolitikere smidt ud med opstandene d. 29. august 1943, da den tyske fremfærd og befolkningens voksende modvilje mod regeringssamarbejde med tyskerne umuliggjorde regeringens fortsatte virke.

Schippers, Svend: Kaldet Aksel var fra starten med til organisering af de militære ventegrupper AMPA på Amager, hans nærmeste kontakter har sandsynligvis været Fritz Møller og Svend Nielsen. På et senere tidspunkt er han Brandts forbindelsesmand til Frihedsrådet, sandsynligvis har han været placeret i Københavnsledelsen.

Personer

Stauning, Th. (1873–1942): dansk politiker: cigarsorterer. Fagforeningsformand 1896–1908; medlem af Folketinget 1906 (Socialdemokratiet), af Borgerrepræsentationen i København 1913, formand 1919–24: formand for sit partis rigsdagsgruppe. Danmarks første socialdemokratiske statsminister 1924–26: derpå atter statsminister 1929–42: tillige erhvervsminister 1924–26, fiskeriminister 1929–33 samt forsvarsminister 1933–35. Staunings politik medvirkede til, at Socialdemokratiet i stigende udstrækning forlod socialiseringspolitikken til fordel for et parlamentarisk samarbejde, som især gennemførtes med Radikale Venstre. I 1930'erne udvidedes, med bl.a. Kanslergade-forliget 1933, samarbejdet til at gælde såvel Venstre som Det Konservative Folkeparti: samtidig iagttog Stauning i udenrigspolitikken en streng neutralitet for ikke at tirre Tyskland: denne politik var ligeledes Staunings ledetråd under besættelsen 1940–45. Stauning sympatiserede med den nazistiske effektivitet.

T

Thing, Børge (1917–71): Under dæknavnet Børge Brandt ledede han sabotageorganisationen BOPA fra april 1944. Denne gennemførte mere end 1000 sabotager. Skrev sammen med Kaj Christiansen bogen Sabotage (1945). Indtrådte efter Anden Verdenskrig i Hæren og udnævntes til kaptajn; blev mobbet, overgik 1954 til privat erhverv.

Trommer, Aage: Omdiskuteret dansk historiker, i almindelighed ret upopulær blandt modstandsfolk. Personligt vurderer jeg hans videnskabelige arbejder som værende af stor værdi, da de er nøgterne og saglige.

Organisationer – steder

A

Abwehr: Den tyske overkommandos efterretningsvæsen efter 1919, især kendt fra 2. Verdenskrig; ledet af admiral Canaris. På grund af den herskende mangel på tillid i det nazistiske system havde SS og den tyske udenrigstjeneste deres egne efterretningsorganisationer. Det mangelfulde samarbejde kostede sænkningen af krigsskibet Blücher i Oslofjorden d. 9. april 1940. Canaris arbejdede i det tyske efterretningsvæsen under 1. Verdenskrig og skabte som spionagechef fra 1934 et internationalt spionagenet i konkurrence med Gestapo. Modstander af Hitler, arresteredes for at have haft kendskab til sammensværgelsen og Stauffenbergs attentat mod Hitler 1944, kom i koncentrationslejr og blev hængt april 1945. En af Canaris officerer, oberst Hans Oster, lækkede oplysninger om Weserübung-angrebet på Norge – Danmark den 9. april 1940 til diplomater i Berlin, men igen et forgæves forsøg på at bremse Hitler. Oster blev henrettet april 1945.

Auschwitz: Tysk navn for den polske by Oswiecim ved Wisla SV for Kraków. Jernbaneknudepunkt, i Anden Verdenskrig en af de mest berygtede tyske koncentrationslejre, oprettet 1940; bestod af flere underlejre, bl.a. Auschwitz II Birkenau, en udryddelseslejr, hvor ca. 4 mill. mennesker, fortrinsvis jøder, blev myrdet. Efter krigen er der i flere af hovedlejrens barakker indrettet museer, hvor hver nation, der var besat af Tyskland, har en afdeling. 27. april 1968 åbnedes den danske afdeling, specielt baseret på billeder, skænknet af Frihedsmuseet, samt en kopi af Knud Nellemoses skulptur i Frihedsmuseets gård. Nellemose var en nøglefigur med hensyn til fordeling og opbevaring fra BOPAs centrale sprængstofdepoter.

B

Belzec: Nazistisk koncentrationslejr

Bergen Belzen: Nazistisk koncentrationslejr

BOPA: Borgerlige Partisaner: dansk modstandsorganisation, dannet 1942 af tidligere spaniensfrivillige: fra 1943 bestående af modstandsfolk af alle politiske overbevisninger. Gennemførte under Anden Verdenskrig en lang række sabotageaktioner (mere end 1.000) mod den tyske besættelsesmagt. Medlemstal dec. 1944 mellem 80 og 100, ved kapituleringen 175. Tabsprocent ca. 25. Gennemsnitlige levetid for en sabotør var tre måneder. Forbrug af sprængstof 20 – 30 tons.

BOPAs kagebog: Ejgil Larsen skrev en bog med anvisninger på metoder til ødelæggelse af fjendens materiel. Et sted i et af hæfterne nævner jeg en varevogn, jeg omdanner til en kørende mine med 90 kg. sprængstof. Tændingen var el. kontakt. Opskriften var spaniensfrivilligs mundtlige overlevering fra Kagebogen.

Organisationer – steder

Buchenwalde: Nazistisk koncentrationslejr N for Weimar. Her døde 22.800 mennesker. 1943-45, og 81.000 befriedes herfra maj 1945. Hertil deporteredes september 1944 ca. 2000 danske politifolk via Neuengamme. Fangevogtere og læger blev i 1945 stillet for Nürnbergdomstolen; 22 dødsdømtes.

C

Clearingmord (engelsk): Gengældelsesdrab, ofte foretaget på personer, der ikke er impliceret i det modsætningsforhold, som førte til det oprindelige drab. Anvendt som terrormiddel af nazisterne i de tyskbesatte områder under Anden Verdenskrig, i Danmark fra begyndelsen af 1944, bl.a. som gengæld for stikkerlikvideringer.

D

Dachau: Koncentrationslejr, oprettet 1936; her myrdede nazisterne indtil 1945 238.000 fanger. Alle gejstlige arrestanter i Tyskland var samlet i Dachau. Der har været ca. 375 danske i lejren, hvortil den sidste danske transport sendtes i februar 1945. Ingen danske sendtes videre fra Dachau; derimod blev talrige andre fanger videre transporteret til stamlejrens udekommandoer eller til dødslejre.

Danmarks Frihedsråd: ledende organ for modstandsbevægelsen i Danmark fra 16. september 1943 til krigens afslutning 5. maj 1945. Stiftedes af organisationerne Dansk Samling, Ringen, Frit Danmark og Danmarks kommunistiske Parti og holdt normalt ugentlige møder forskellige steder i København, hvor retningslinjerne for arbejdet blev fastlagt. Et antal underudvalg beskæftigede sig med bl.a. våbenfordeling, illegal presse, udarbejdelse af lovforslag til opgøret med besættelsestidens tyskerhåndlangere samt kontakten med politikerne. Trådte 1. gang offentligt frem for befolkningen med et opråb september 1943 og godtoges i vid udstrækning som Danmarks egentlige, frie regering: hertil bidrog, at Frihedsrådet repræsenteredes i Sverige af Ebbe Munck, i England af Christmas Møller og i Moskva af Thomas Døssing. Medlemmer var Niels Banke, C. A. Bodelsen, Ole Chievitz, Mogens Fog, Erling Foss, Børge Houmann, Erik Husfeldt, Frode Jakobsen, Alfred Jensen, Ole Lippmann, Flemming B. Muus, Arne Noe-Nygaard, Aage Schoch, Arne Sørensen og Hans Øllgaard. Opløstes juli 1945 og erstattedes af Frihedsbevægelsens Samråd, som fungerede til oktober 1946.

Den danske Brigade, Den:– Danforce; Dansk militær styrke, oprettet i Sverige november 1943; blev uddannet af danske officerer, der var kommet til Sverige for at udbygge brigaden ved rekruttering blandt danske flygtninge. Kom til Danmark 5. maj 1945. Fik stor betydning for afviklingen af besættelsen i Danmark. Tillige en dansk besættelsesstyrke i Tyskland 1947 – 58. Bestod oprindeligt af 4000 mand, reduceredes 1949 til 1500 og flyttedes til Itzehoe under navnet Det danske Kommando i Tyskland.

Organisationer – steder

F

Folkenes Forbund organisation til fredens bevarelse, oprettet 1919 som et af præsident Wilsons 14 punkter. Folkenes Forbund skulle løse internationale konflikter ad fredelig vej og bruge ikke militære tvangsmidler, sanktioner, mod en angriber. Medlemmer var oprindeligt de stater, der vandt Første Verdenskrig: senere optoges de tabende, men USA blev aldrig medlem. Folkeforbundet trådte sammen første gang 1920 i Genève. Reelt begyndte sammenbruddet 1933, da Japan udmeldte sig efter angrebet på Kina 1931, som Folkeforbundet ikke havde kraft til at standse ved sanktioner. Følgen blev Tysklands udmeldelse og Italiens Abessinienkrig 1935, som Folkeforbundet kun mødte med halve sanktioner. Folkeforbundets passivitet ved Den Spanske Borgerkrig blev en hovedårsag til de fortsatte nazistiske overgreb og forbydelser. En appetitvækker om man vil. Den internationale Domstol i Haag fortsatte efter Folkeforbundets officielle ophør i 1946.

Fraternisering: Er almindeligvis betegnelsen for personlig omgang mellem et fremmed lands besættelsestropper og det besatte lands civilpersoner. Forbudet mod fraternisering gjaldt også, men dog med visse lempelser for den danske og norske brigade, der besatte dele af Nordtyskland. I Danmark måtte ingen danskere fraternisere – have personlig omgang med tyske flygtninge eller tyske krigsfanger.

Frie Danske: Danske, der under 2. Verdenskrig uden for de af Aksemagterne besatte lande gjorde en indsats til fremme af De Allieredes krigsindsats. I Danmark bar en modstandsorganisation dette navn, den udgav det illegale blad Frie Danske. Organisationen havde sine rødder i konservative kredse.

Frikorps Danmark: Militær enhed på ca. 1000 danske frivillige under det tyske Waffen-SS. Oprettet sommeren 1941 kort efter det tyske angreb på Sovjetunionen med kamp på østfronten som formål. Korpsets første chef var oberstløjtnant C. P. Kryssing, der februar 1942 afløstes af kaptajnløjtnant C. F. von Schalburg, som samme år afløstes af kaptajnløjtnant K. B. Martinsen. Opløst 1943 p.gr. af store tab og ringe tilgang; resterne af korpset indgik i SS-afdelingen Panzergrenadier Regiment.

Fædrelandet: Nazistpartiets dagblad finansieret af tyskerne.

Frøslevlejren: Tysk koncentrationslejr 1944 – 45 nær Padborg, Sønderjylland. Oprettet på dansk foranledning for at undgå deportationer til Tyskland, hvilket ikke lykkedes. Her sad på et tidspunkt 5.460 danske fanger, og indtil 5. maj 1945 internedes ca. 13.000 danskere, hvoraf 750 var overført fra Horserødlejren.

Efter befrielsen, under navnet Fårhuslejren, anvendt til indsættelse af tyske håndlangere og folk, der var anklaget for landsskadelig virksomhed; 1949 overdraget til Padborg-lejren. Museet for Frøslevlejren og Dansk Røde Kors Museum.

Organisationer – steder

G

Gestapo; Geheime Staatspolizei: tysk hemmeligt statspoliti, oprettet 1933 i Preussen af Göring, i de øvrige tyske lande af Himmler: 1936 forenet med rigssikkerhedsvæsenet, der beherskedes af SS og tjente til hensynsløs undertrykkelse af nazismens modstandere, efterhånden også i de besatte lande. Havde uindskrænket magt og var uafhængigt af justits- og forvaltningsmyndighederne. 1946 erklæredes Gestapo ved Nürnberg-procesen for forbryderisk. Gestapochef i Danmark fra 1943 var SS-general Günther Pancke, men Otto Bovensiepen var den egentlige ansvarlige for bekæmpelsen af modstandsbevægelsen. Gestapos hovedkvarter i København var Shellhuset, i Århus Universitetsbyen og i Odense Husmandsskolen.

Gulagg: Berygtet sovjetisk fangelejr i Sibirien.

H

HIPO (tysk); Hilfspolizei: Hjælpepoliti; en særlig afdeling af Schalburgkorpsets efterretningstjeneste. Oprettet efter tyskernes fjernelse af det danske politi 19. september 1944; en del af medlemmerne bar sorte uniformer. Hipo-folkene var hadede og frygtede p.gr. af deres mishandlinger af og terror over for danske statsborgere. Korpset blev opløst 5. maj 1945.

Holger Danske: dansk sagnhelt; oprindelig en sammenblanding af to eller tre historiske personer fra Karl den Stores tid; tilknytningen til Danmark er tvivlsom. Ifølge sagnet sidder Holger Danske sovende i Kronborgs kasematter (samt i Odense, Møgeltønder og andetsteds), hvorfra han først vil rejse sig, når Danmark er i yderste nød. Tillige en dansk modstandsgruppe. Gennemførte 1943 – 45 en række sabotageaktioner og ca. 200 stikkerlikvideringer; havde ved besættelsens ophør ca. 400 medlemmer.

Horserødlejren: Fangelejr V. for Helsingør. Oprettet 1917 som lejr for syge russiske krigsfanger; derefter feriekoloni og rekreationshjem. Fra juni 1941 danske myndigheders koncentrationslejr for danske kommunister. De blev indespærret på tysk forlangende og bevogtet af det danske fængselsvæsen. 29. august 1943 blev bevogtningen også af 500 gidsler på trods af afgivent løfte overtaget af tyske politisoldater. Herefter gennemgangslejr til Frøslev-lejren. De internerede kommunister udleveredes, og flertallet overlevede ikke de tyske dødslejre. Danske politikere og embedsmænd sveg et løfte og blev ustraffet skyldig i landsmænds lidelser og død.

1945 lejr for tyske flygtninge og krigslazaret; derpå statsfængsel med kvindefdeling.

K

Komintern: Kommunistiske eller Tredje Internationale: sammenslutning af alle landes

Organisationer – steder

kommunistpartier, oprettet 1919 af Lenin med det formål at koordinere disse partiers virksomhed med henblik på den kommunistiske revolution. Forkastede oprindelig samarbejde med borgerlige partier, men forlod 1935 denne politik og anbefalede dannelse af folkefrontsregeringer af venstrepartier imod fascismen. Opløstes 1943 som en gestus over for Vestmagterne.

KOPA: Kommunistiske Partisaner: 1942–43: skiftede navn til BOPA i et mislykket forsøg på at få del i de nedkastede våben og sprængstofforsyninger fra England.

KZ-syndrom: Koncentrationslejr-syndrom. Har en person været udsat for påvirkninger som tortur, ulykker osv. kan det udarte i symptomer, der kan være noget forskellige fra person til person. Da syndromet oftest er invaliderende, tilbyder man i dag krisehjælp. Generelt kan om syndromet udtales, at det medfører nedsat hukommelse, som minder om senilitet eller demens. Nedsat koncentrationsevne. Rastløshed og mangelfuld selvkontrol. Søvnløshed og mareridt. Man vågner badet i sved. På en cykeltur i Portugal, da jeg var blevet pensioneret, gik jeg i biografen, og i filmen var en voldsscene med vand og blod, der flyder. Jeg blev så syg, at jeg forlod biografen, gik ind på restaurant og bad dem tilkalde en ambulance. I begyndelsen af 1960. erne havde jeg haft en tilsvarende oplevelse ved en Hitchcockfilm, hvor kvinde stikkes ned med kniv i brusekabine. Lægen på hospitalet kendte fænomenet fra soldater, der havde deltaget i krigen i Angola og tilbød mig at blive på hospitalet, til jeg havde genvundet min selvkontrol. Mange år efter krigen omtalte en kammerat en episode, som jeg havde fortrængt, men som jeg, efterhånden som han berettede, kunne nikke genkendende til. At episoden kom op til overfladen har forbedret mit helbred. Umotiveret og helt uden påviselig grund kan jeg stadig bryde ud i stille gråd, f.eks. ved sammenkomster, hvor jeg i øvrigt befinder mig udmærket.

Kulmdorf: Tysk koncentrationslejr

L

Land og Folk: Dansk dagblad, trykt i København; organ for Danmarks Kommunistiske Parti. Blev grundlagt 1941 som første regelmæssigt udkommende illegale blad under den tyske besættelse af Danmark; fortsatte Arbejderbladets linje. Fik under besættelsen 1940 – 45 stor udbredelse og betydelig indflydelse landet over; 1945 omdannet til dagblad under ledelse af Børge Houmann, der var dets chefredaktør til 1955.

Udgivelsen blev indstillet 1991.

M

Majdanek: Koncentrationslejr i Polen

Organisationer – steder

Memel: Konzentrationslejr. I området ved Neuengamme blev fangerne udkommanderet til at grave pansergrave. I tyndt tøj, uden mad stod de i vand og gravede i vinterkulden. På gravpladserne i Mindelunden ligger grav ved grav, dødsdagene er alle indenfor få vintermåneder.

Mühlberg: Nazistisk koncentrationslejr.

N

Neuengamme: Tysk koncentrationslejr i Tyskland, 22 km SØ for Hamburg. Oprettedes 1940 i et fugtigt og usundt terræn som en såkaldt politifangelejr (Polizeigefangenenlager), men ændredes i slutningen af 2. Verdenskrig til en gennemgangslejr (Durchgangslager), hvorfra fanger fordeltes til andre koncentrationslejre og udekommadoer. Fra 1940 indtil lejrens rømning 1945

O

Oranienburg: Konzentrationslejr ved Berlin

R

Ravensbrück: Konzentrationslejr

Rote Fahne: Tysk avis, grundlagt af Karl Liebknecht og Rosa Luxemburg; udgivet fra 1918 som kommunistisk hovedorgan; fra 1933 illegalt.

Rote Hilfe = Røde Hjælp. Dansk kommunistisk organisation, der hjalp tyske flygtninge. Hjælpen bestod også i, at flygtningene fik tildelt en fattig arbejderfamilie, hvor de kunne få et varmt måltid mad om ugen.

Rote Kapelle: Tysk modstandsorganisation samarbejdende med russisk spionagenet i V-Europa, opbygget fra 1936. Anses for at have været meget effektivt og haft indflydelse på Anden Verdenskrigs forløb. Blev 1942-43 rullet op af Gestapo; chefen Leopold Trepper undslap.

S

SA. Forkortelse for tysk Sturmabteilung: Stormafdeling; tysk nazistisk halvmilitær organisation, oprettet 1922 til beskyttelse af partimøder. Omorganiseredes 1924 – 25 af Röhm; da Hitler 1934 frygtede dets voksende indflydelse, blev Röhm og andre ledere likvideret. Kendt som: „De lange knives nat,“ hvorefter SA mistede sin politiske indflydelse. Opløst 1945.

Sachsenhausen: Tysk koncentrationslejr 1937-45 N for Berlin; her var 275 danskere interneret under Anden Verdenskrig.

Organisationer – steder

Schalburgkorpset: Militærkorps under Anden Verdenskrig. Bestod af danske statsborgere; oprettet 1. april 1943 af kaptajnløjtnant K. B. Martinsen. Inspireret af Himmlers idé om en fællesgermansk SS-organisation og hed oprindeligt Germansk Korps, men tog navneforandring til Schalburgkorpset til minde om C. F. von Schalburg. Det egentlige korps var en militær formation; desuden var der en civil afdeling, Folkeværnet. Korpset nåede op på i alt 500 – 600 mand. Dets hovedopgave var at bekæmpe modstandsbevægelsen, og dets medlemmer deltog i vid udstrækning i terror, clearingmord og stikkervirksomhed. Særlig forhadet var dets civilklædte efterretningsvæsen, E.T., der efter Schalburgkorpsets opløsning i januar 1945 fortsatte som en selvstændig terrorgruppe. Schalburgkorpsets virksomhed blev stærkt reduceret i sommeren 1944, da Frihedsrådet under folkestrejken i København krævede korpset fjernet. Kort efter blev hovedparten af mandskabet overført til den såkaldte SS-uddannelsesbataillon, der havde kaserne i Ringsted, og gjorde i krigens sidste måneder under navnet SS-vagtbatallion Sjælland tjeneste som sabotagevagter.

Schalburgtage: Schalburgkorpsets og andre tyskinspirerede terrorødelæggelser, der efter Hitlers dekret af 30. december 1943 iværksattes i Danmark. Betegnelsen opstod som en afledning af sabotage, udført af Schalburgkorpset. Schalburgtagen var rettet mod forlystelsesetablissementer, avisredaktioner eller virksomheder, der ikke leverede krigsvigtige varer. Det var hensigten at gøre sabotagen upopulær i befolkningen, og i nogle tilfælde ønskede man forveksling med modstandsbevægelsens aktioner, bl.a. ved jernbaneschalburgtage. Schalburgtagen forblev dog virkningsløs og opnåede kun den modsatte virkning i befolkningen.

Shellhuset: Forretningsejendom i København på hjørnet af Vester Farimagsgade og Kampmannsgade, bygget 1934 af Royal Dutch Shell. Under Danmarks besættelse 1940 – 45 beslaglagt af Gestapo, som her havde sit danske hovedkvarter. I Shell-huset fandt forhør og tortur af danske modstandsfolk sted, og i tagetagen var indrettet fængselsceller for særlig betydningsfulde modstandsfolk. Blev 21. marts 1945 udsat for et britisk bombardement, hvorved ca. 100 Gestapo-folk samt enkelte af tagetagens fanger blev dræbt, mens flere undslap. Selve aktionen var et meget fornemt præcisionsarbejde; men en ulykke for et af flyene samt fejl af nogle af de følgende nedkaldte katastrofe over Jeanne d'Arc-skolen og nogle bolighuse, hvorved 112 blev dræbt, deraf 88 børn. Shellhuset genopførtes 1946 – 50.

S.O.E.: Special Operations Executive; Britisk militærorganisation, oprettet i juli 1940 til støtte for modstandsbevægelserne i de af Aksemagterne under Anden Verdenskrig besatte lande. Gennem S.O.E. samlede man alle Storbritanniens kontakter med modstandstyrkerne. På særlige skoler trænede organisationen frivillige fra de besatte lande; de uddannede sendtes fortrinsvis som faldskærmsfolk til de besatte områder, hvor de etablerede kontakt med modstandsorganisationerne, instruerede og virkede for fremskaffelse

Organisationer – steder

af forsyninger fra Storbritannien ad luftvejen eller over havet. I alt virkede afdelingen for over 30 lande. Fra USAs indtræden i krigen i december 1941 samarbejdede S.O.E. med den tilsvarende amerikanske organisation O.S.S. (Organization of Strategic Service), og såvel hovedkontorer som de enkelte afdelinger fik blandet britisk-amerikansk ledelse. Fra 1944 lod det sig gøre at udruste store guerillahære med moderne udstyr; især fik guerillastykkerne i Jugoslavien og Frankrig betydelige leveringer. En dansk afdeling af S.O.E. oprettedes i efteråret 1940. Januar 1941 begyndte uddannelsen af de første 15 danske faldskærmsagenter, og i december samme år sendtes lægen Carl Johan Bruhn (1904-41) samt maskinmesteren Mogens Hammer (1911-46) som de første til Danmark. Fra marts 1943 leverede S.O.E. konstant sabotagemateriel til modstandsbevægelsen. I alt nedkastedes ca. 50 danske faldskærmsfolk, og der leveredes ca. 1000 t forsyninger, dels via nedkastninger, dels via Nordsøen og Sverige. Efter aftale mellem S.O.E. repræsentanter og Frihedsrådet inddeltes Danmark 1944 i seks militære regioner, der i tilfælde af en invasion skulle stilles under SHAEF, hvorved modstandsbevægelsens aktioner søgtes indpasset i de strategiske planer.

Sommerkorpset: Dansk korps, oprettet i begyndelsen af 1944 af nazisten kaptajn Poul Sommer. Korpset var ansat af det tyske flyvevåben og skulle fungere som sabotagevagter ved flyvepladser og de fabrikker, der leverede materiel til Luftwaffe. Mange af Sommerfolkene var tidligere frontsoldater fra Schalburgkorpset; de bar sort uniform og var svært bevæbnede. Korpset, der nåede op på ca. 1000 mand, gjorde især tjeneste i og omkring København.

Soibor: koncentrationslejr

SS-Schutzstaffel: Beskyttelsesafdeling; tysk nazistisk, sortuniformeret organisation, 1925 udskilt af SA som et særligt elitekorps. Under Himmlers ledelse fra 1929 voksede SS' indflydelse stærkt. Oprettede og ledede koncentrationslejrene, den første Dachau, i marts 1933 og likviderede i 1934 SA-ledelsen (Röhm). Opretholdt et indenlandsk overvågningsnet, SD (Sicherheitsdienst), under Heydrich. Ledede under Anden Verdenskrig den nazistiske terror i Tyskland og de tyskbesatte lande og forsøgte at udrydde jøderne totalt (teknisk leder A. Eichmann). Særlige afdelinger var militærorganisationen Waffen SS, der trådte i funktion 1938, og Gestapo SS, der fra 1944 overtog ledelsen af den militære efterretningstjeneste. Opløstes 1945 og blev ved Nürnberg-domstolen erklæret forbryderisk.

Stutthof: Koncentrationslejr i Polen. Her sad mange danske kommunister, læs beretningen om deres døds-march.

Litteraturliste

- Adgang forbudt til Rigsarkivet. Larsen, Leif
Besættelsen 1940 – 1945. Kjersgård, Erik. 1980–81
Besættelsestid og frihedskamp 1940-45. Lundbak, Henrik;
redaktion: Karl-Johann Hemmersam,
Poul Vestergaard; manus og interviews: Esben Kjeldbæk. Frihedsmuseet.
Besættelsestidens fakta. Alkil, Niels (red.). Sagførerraadet 1945-1946
BOPAs kogebog. Larsen, Ejgil
D.K.P. og frihedskampen. Sabotagerapporter m.m. 1996
Danmark i Hitlers hånd. Best, Werner, Rigsbefuldmægtiget. 1989
De forrødte. Larsen, Leif
Drømmen om verdensrevolutionen 1. Nørgaard, Erik. Bogans Forlag 1985
Generalløjtnant Ebbe Gørtz. Jørgensen A.R. 1990
En sabotørs erindringer. Horwitz, Hugo og Knud Rasmussen. 1983
En studie i rødt, hvidt og blå. Andersen, Tage Revsgård. 1981
Faldskærmsfolk. Birkelund, Peter og Dethlefsen, Henrik. 1986
Flygtning 33. Madsen, Carl. Vendelkær 1974
Forræderiet mod sabotørerne. Bd. 1 af Generalens fald. Nørgaard, Erik.
Nordisk Bogforlag 1973
Fra Bjelkes Allé til Barcelona. Jørgensen, Carsten. 1986
Frit Danmarks hvidbog
Fængselsdage og fangenætter; Nielsen, Martin, 1949
Fængselsvæsenet under besættelsen I – II. Carlé, Erik. 1990
Gestapos forhørsrapport over Erik Crone; fundet på gaden efter bombardementet af
Shellhuset.
Jernbanesabotagen i Danmark. Trommer, Aage. 1971
Kamp uden Vaaben. Ehrlich, Karl, N. Lindberg og Gammelgaard Jacobsen.
Ejnar Munksgård.

Litteraturliste

- Krigen før krigen. Bd. 3 af Drømmen om verdensrevolutionen. Nørgaard, Erik.
Bogans Forlag
- Krig og slutspil. Bd. 4 af Drømmen om verdensrevolutionen. Nørgaard, Erik. 1986
- Læge i tyske koncentrationslejre. Thygesen, Paul. 1964
- Min spanske krig. Christensen Karl. 1986
- Modstandsarbejde i nærbillede. Trommer, Aage. 1973
- Mordet på løjtnant Skov. Bd. 3 af Generalens fald. Nørgaard, Erik. Nordisk Bogforlag
1974
9. april, de spildte mulighedens dag. Jørgensen A.R.
Proces mod politiet. Madsen, Carl. Vendelkær
- Processen mod Land og Folk. Bd. 2 af Generalens fald. Nørgaard, Erik. Nordisk Bog-
forlag
- Rapport fra Stutthof. Nielsen, Martin
- Rejse i dødens fodspor. Forlaget Emil.
- Sabotage. Brandt, Børge og Kristiansen, Knud
- Sabotageorganisationen BOPA 1942–1945. Kjeldbæk, Esben. 1997
- Schalburgkorpset. Pedersen, Andreas Monrad
- Soldater i maksimaltøj. Jensen, Martin Evald. 1976
- Spionage mod Danmark. Jørgensen, A.R. 1977
- Styrtet Ned. Christensen, Dan Chr. 2000
- Topographie des Terrors. Berlin
- Tyske monopoler ville oprustning og krig. Rasmussen, Harald dr. pæd.
- Undervejs mod livet: Nielsen Martin, 1948
- Okänd armé. Hoffmann, Karl Heinz og Otto Mayr-Arnold. Sverige, 1959